

Een clownsneus op de kist

Op de kist van blank hout lag een rode clownsneus. Dat had Adèle Bloemendaal zelf bepaald. Tegen menigeen had ze in de voorgaande jaren op dat attribuut aangedrongen. De neus maakte duidelijk dat ze zichzelf altijd als comédienne had beschouwd. Natuurlijk had ze ook menigmaal gevoelige nummers gezongen. Zelfs pure poëzie zette ze graag op haar repertoire. Als zo'n tekst maar te zeggen had wat ze op dat moment graag gezegd wilde hebben.

Maar ze vond zichzelf bij voorkeur een comédienne. Optreden stond gelijk aan een bokswedstrijd, zei ze vaak – en zij moest winnen. Daarbij was humor haar beste wapen. Als de ander lacht, is die immers niet meer gewapend. Wie lacht, is ongevaarlijk geworden. Vandaar de neus op de kist.

De crematieplechtigheid voor Adèle Bloemendaal vond plaats op vrijdagochtend 27 januari 2017, zes dagen na haar overlijden, op de Nieuwe Ooster Begraafplaats in Amsterdam-Oost. Het was een koude dag. In een brief die ze aan haar zoon John Jones had nagelaten, stond nadrukkelijk dat de herdenkingsbijeenkomst een samenzijn in besloten kring moest worden. Haar zoon, de kleinkinderen en een handjevol vrienden – meer was niet nodig. Voor de organisatie had John de hulp ingeroepen van Wanda Grendèl, vriendin van zijn moeder en weduwe van haar muzikale kompaan Martin van Dijk. Alles bij elkaar waren er deze ochtend niet meer dan zo'n 25 aanwezigen. Pers was niet welkom. Er hadden zich weliswaar enkele fotografen verzameld op het grind bij de ingang van de begraafplaats, maar ze mochten niet mee naar binnen. Ze bleven op afstand.

Toen de genodigden de kleine aula betraden, klonk er weemoedige muziek van Chet Baker en diens band. Daarna kwam de acteur Serge-Henri Valcke, die deze ochtend als ceremoniemeester optrad, naar voren.

In tere tinten beschreef Valcke de bezoeken die hij de laatste jaren aan Adèle had gebracht: ‘Het was een gekoesterd ritueel, iets lekkers delen, vooral de chocolademousse, liedjes terugkijken op de smartphone en erin slagen een lach op te roepen bij een valse opmerking of dubieus mopje.’ Maar ook kwam hij twee keer ongelegen, zei hij. De eerste keer zette ze in zijn aanwezigheid haar bril op en ging lezen zonder hem ook maar één blik waardig te keuren. Na vijftien minuten was hij tot de conclusie gekomen dat zijn bezoek die dag geen enkel doel diende. ‘Zo was je ook, jezelf tot op het end,’ constateerde hij in zijn toespraakje. De aanwezigen knikten: als Adèle geen zin had in bezoek, had ze geen zin in bezoek. En dan was ze volstrekt niet bereid te doen alsof.

De tweede keer had ze, terwijl Valcke naast haar zat, onverwacht bezoek van haar kleindochter gekregen. Prompt keurde ze hem toen geen blik meer waardig. Niettemin was hij geraakt door de manier waarop grootmoeder en kleindochter met elkaar omgingen. ‘Het was ontroerend om te zien dat jullie bijna een eigen taal hadden,’ zei hij.

Valcke gaf na die herinnering het woord aan visagiste Winnie Gallis, die terugkeek op een vriendschap van vele decennia. Met een witte roos in de hand zong Sanne Wallis de Vries vervolgens het wrange ‘Een mooie avond’, een van de beste nummers die Adèle ooit tot de hare maakte. Frans Mulder vertelde dat hij zijn keukentafel van Adèle had gekocht toen ze geld nodig had voor haar verhuizing naar de Oudeschans en dat hij nog altijd graag fantaseert over alles wat zich rondom dat meubelstuk ooit heeft afgespeeld – ‘aan de tafel die alles heeft gezien’.

Karin Bloemen zong een Nederlandse vertaling van ‘Both Sides Now’, waarna Hans Dorrestijn zijn aanwezig-

heid relativeerde door te bekennen dat hij Adèle al sinds 2006 niet meer had gezien. Hij verklaarde bovendien dat hij zich ietwat ongemakkelijk had gevoeld over zijn optreden in *De wereld draait door*, een paar dagen eerder, waar naar zijn zeggen de indruk werd gewekt alsof Hans Dorrestijn het beste was wat Adèle Bloemendaal ooit had voortgebracht.

Door de luidsprekers klonk ten slotte het aloude ‘We’ll Meet Again’ van Vera Lynn. Zachtjes werd er meegezongen. En toen was het voorbij.

Na afloop leek iedereen het erover eens te zijn dat het afscheid van Adèle Bloemendaal sober maar stijlvol was geweest. Precies zoals ze dat in haar brief aan John had vastgelegd.

‘Ik heet Adèle Hameetman’

Adèle Bloemendaal heette niet Bloemendaal, maar Hameetman van haar achternaam. Voluit: Adèle Maria Hameetman. Ze was vernoemd naar haar grootmoeder van moederskant. Maar de naam Adèle klonk haar vriendjes en vriendinnetjes aan de Bloemgracht in Amsterdam veel te deftig in de oren. Meestal werd ze daarom Delleke genoemd. En soms ook Dellie. Wie haar nog kent uit die tijd, nu meer dan zeventig jaar geleden, noemt haar nog steeds zo.

Van beide ouders erfde ze belangrijke eigenschappen, constateerde ze later. ‘De smaak heb ik van mijn moeder,’ zei ze in een tv-interview, ‘en het exuberante op het toneel heb ik van mijn vader.’

Piet Hameetman, voluit Pieter Cornelis, had eigenlijk toneelspeler willen worden. In de familie werd graag verteld dat hij ooit, als amateur, een dragende rol had gespeeld in *Tropenadel*, een in Nederlands-Indische kolonialenkringen gesitueerd blijspel van de populaire veelschrijver Henri van Wermeskerken. Maar het toneel betekende een onzeker bestaan, wist hij. Als hoofd van een gezin leek het hem verstandiger een werkkring met iets meer vooruitzichten te kiezen. Op zijn archiefkaart van de gemeente Amsterdam stond hij achtereenvolgens geregistreerd als expeditieknecht, chauffeur en vertegenwoordiger. In zijn jonge jaren reed hij pakketjes rond met paard-en-wagen. Later wist hij enige tijd emplooi te vinden als particulier chauffeur van J. Leyds, directeur van de Maggi-fabrieken aan de Haarlemmerweg. En ten slotte werd hij handelsrei-

ziger, een beroep waarin de flair van de toneelspeler goed van pas komt. Een handelsreiziger moet de aandacht van zijn clientèle trekken en de aankoop van het aangeboden product zo aantrekkelijk mogelijk maken. Wat dat product precies was, maakte Hameetman niet zoveel uit. Als hij er maar mooi over kon vertellen. Zo handelde hij onder meer in uiteenlopende artikelen als Collall-lijm en bonbons.

Adèle was het oudste kind uit zijn tweede huwelijk. Aanvankelijk was hij getrouwd met Zwaantje Beverwijk. Maar in april 1931, na ruim zes jaar, was dat huwelijk geëindigd in een echtscheiding. Zwaantje en hij hadden één dochter, die officieel Eleonora Ariana Hameetman heette, maar in de wandeling Elly werd genoemd. Na de scheiding mocht de vader zijn kind niet meer zien. Als het meisje naar haar vader vroeg, loog haar moeder dat hij was overleden. Wel bleef hij voldoen aan de alimentatieplicht.

In de tijd dat hij brak met zijn eerste vrouw, werd Piet Hameetman zwaar getroffen door de internationale economische crisis. In februari 1932 werd hij zelfs failliet verklaard. Zulke mededelingen stonden destijds nog in alle openheid vermeld in kleine berichtjes in de grote kranten, voluit met naam en adres van de ongelukkige: P.C. Hameetman, chauffeur, Bloemgracht 95-1, Amsterdam. Twee maanden later volgde, eveneens zwart-op-wit in de krant, het bericht dat het faillissement van dezelfde P.C. Hameetman werd opgeheven wegens 'gebrek aan actief'. Met andere woorden: hij kreeg kwijtschelding van zijn schulden omdat hij zo armlastig was dat er geen enkele hoop op terugbetaling kon bestaan.

Vlak daarna, in augustus 1932, trouwde hij met Maria Sophia Elizabeth Hündling. Midden in zijn moeilijkste tijd dus, maar er was dan ook haast bij. Nauwelijks een halfjaar later, op 14 januari 1933, werd hun eersteling geboren. Ze gaven haar de namen Adèle Maria.

De nieuwe mevrouw Hameetman-Hündling had heel graag danseres willen worden, maar kwam uit een milieu

waar dans werd beschouwd als obsceniteit. Op jeugdige leeftijd had ze een paar danslessen gevolgd en niet lang na haar huwelijk had ze zelfs meegedanst in een revue voor het personeel van Maggi, waar haar Piet toen werkte. Maar bij de status van gehuwde vrouw paste in die tijd geen carrière in een wufte sector als de dans. Daarbij had het bestaan als huisvrouw en moeder haar snel doen dichtslibben. Ze leed aan overgewicht. Na haar optreden bij Maggi luidde het nogal plompverloren commentaar van haar man: ‘Het is prachtig wat moeder heeft gedaan. Het was buitengewoon. Een vrouw van háár gewicht...’ Wel bewaarde ze nog jarenlang een paar spitzen in de kast. En verder bleef ze buiten de schijnwerpers; ze las graag en genoot van beeldende kunst.

Van de Bloemgracht 95-1, waar Adèle Maria werd geboren, verhuisde het gezin begin jaren dertig naar een woning aan de Prinsengracht 224, op loopafstand van het oude adres. Zo kon de Bloemgracht, het schilderachtige verbindingsgrachtje van de Prinsengracht, ter hoogte van de Westerkerk, naar de Lijnbaansgracht die zich rondom de grens van het oude centrum had gevlijd, een vertrouwde bestemming blijven. Bovendien woonden daar nog steeds, eerst op nummer 36 en daarna op nummer 40, de grootouders van moederskant. Ooit was Bloemgracht 40 een statig pand geweest, maar nu was het opgesplitst in afzonderlijke verdiepingen voor afzonderlijke gezinnen.

In haar jonge jaren kwam Adèle graag bij ‘opi en omi’ over de vloer. Ze stonden bekend als hartelijke grootouders bij wie ook allerlei andere kinderen uit de buurt welkom waren. Opa Egbert was loodgieter en oma Adèle was strijkster geweest tot ze trouwde.

De meeste gezinnen waren krapbehuisd, op die gesplitste etages. Ruimte om te spelen was er binnenshuis nauwelijks. ‘Je speelde op straat omdat dat thuis niet kon,’ zegt Henk Jongewaard, die destijds met zijn ouders op tweehoog boven de grootouders van Adèle woonde. ‘Dan

deed de hele buurt mee. Diefje met verlos. Landjepik. Touwtjespringen. Priktoellen en zweeptollen. En heel veel door de stad lopen. We zijn eens helemaal van de Bloemgracht naar de Plantage Middenlaan gelopen, naar Artis. En daar klommen we toen over het hek, zodat we gratis in de diertuin konden.'

Armoede schiep kameraadschap, stelt hij vast. Bijna niemand had nog een radiotoestel of een telefoon. Auto's reden er maar zelden; de kinderen op straat hadden de rijweg goeddeels voor zichzelf. Voor zover er iets langsreed, was dat geen autoverkeer, maar ambulante handel. Jongewaard kan nog opnoemen wat de Bloemgracht op dat gebied zoal te bieden had: 'Er was een mosselman; dan kwam mijn moeder met een emmer naar beneden en schepte de mosselman de mossels daarin – met zijn schep als gewicht. Ook was er een man die zelfgemaakte hoedendozen verkocht. Hij riep: hoeden-hoeden-hoeden-hoedendozen! En er waren zelfs twee ijscomannen: bij de een, van de Vami, kon je een pakje ijs kopen en de ander, van ovv, had staven ijs waaruit hij telkens een schijfje sneed dat hij tussen twee wafels deponeerde.'

Delleke deed graag met alle straatspelletjes mee, maar kon zich ook afzonderen. Sommige buurtkinderen beschuldigden haar zelfs van arrogantie. Maar eerder leek haar houding voort te komen uit een soort vrijheidsdrang, een streven naar onafhankelijkheid, een diepgeworteld verlangen om te doen wat ze zelf wilde. 'Ik had het als kleuter van vijf al,' zei ze vijftig jaar later in een interview, 'dan huurde ik een autoped, voor een dubbeltje dat ik van mijn opa kreeg. Bij de fietsenmaker, om de hoek van de Bloemgracht. Met luchtbanden. En dan ging ik naar de overkant van het IJ, met de pont. Reisdoel: het Vliegenbos. En dan terug. Fantastisch vond ik dat.' Dat de familie zich intussen urenlang afvroeg waar de kleine meid in vredesnaam uithing, deerde haar niet. Af en toe voelde ze nu eenmaal de noodzaak om te breken met het vaste patroon, dwars door

de grenzen heen te gaan. Op die leeftijd was het ongetwijfeld een heel avontuur: stappen naar het Centraal Station, uitwaaien op de pont over het IJ en dan door een volkswijkje in Amsterdam-Noord naar het W.H. Vliegenbos, het oudste bos van de stad, dat met zijn donkere paadjes een bijzondere aantrekkingskracht op haar moet hebben gehad.

Dat ze eigengereid was, bleek ook toen ze – op haar vijfde of zesde – al aan de buurtkinderen wist te vertellen dat Sinterklaas en Zwarte Piet helemaal niet bestonden. ‘Maar mijn vader had een Sint en Piet gehoord,’ vertelt Henk Jongewaard. ‘En toen die bij ons op Bloemgracht 40 de trap op kwamen, vlóóg Delleke weg. We hebben haar later teruggevonden onder het bed.’ Vermoedelijk had het hoge bezoek haar toch aan het twifelen gebracht.

Zelf omschreef ze zich later als een lelijk kind, en voegde daaraan toe dat ze op de lagere school goed presteerde. ‘Wat was ik eigenlijk voor een kind? Nogal jongensachtig, ik kon goed voetballen, de jongens hadden me nodig.’ In het Prinsentheater, op de hoek van de Prinsengracht en de Leliegracht, zag ze in die tijd haar eerste films. Haar favoriete Hollywoodsterren waren de kokette dreumes Shirley Temple en het hoogst komische duo Laurel & Hardy die bij de Nederlandse bioscoopbezoekers, inclusief de schooljeugd, beter bekend waren als de Dikke en de Dunne.

Adèle Hameetman was een stoere meid van zeven toen de oorlog uitbrak. Uit de reacties van de grote mensen kon ze wel afleiden dat er iets onheilspellends in de lucht hing, maar vooralsnog was ze meer onder de indruk van enkele gebeurtenissen in de huiselijke kring. Om te beginnen verhuisde ze in december 1940 met haar vader en moeder naar de benedenverdieping van Leidsegracht 36, vlak om de hoek van de Keizersgracht – verder weg van de Bloemgracht dan hun vorige adres, maar met één groot voordeel: het bood heel wat meer ruimte. En die ruimte was nodig wegens de aanstaande gezinsuitbreiding. Op 24 april 1941

werd er een zusje geboren. Ze kreeg de naam Yvonne, vaak afgekort tot Von of Vonnie. In hun nieuwe behuizing zijn ze echter niet lang gebleven. Een andere bewoner hing nazi-affiches voor het raam, waar pa en ma Hameetman niets van moesten hebben. Daar wilden ze niet blijven. Al in november 1941 weken ze uit naar de Groen van Prinstererstraat 28-1, nabij de Haarlemmerweg – buiten hun oude buurt. En in juni 1943 volgde nog een laatste verhuizing, naar de Ceintuurbaan 227-3, tegenover de Willibrorduskerk. Daar zouden de ouders van Adèle en Yvonne hun leven lang blijven wonen.

Intussen liepen er, naarmate de oorlog voortduurde, steeds meer mannen van de Grüne Polizei de Bloemgracht op en neer. In de zomer van 1942 kregen opa en oma nieuwe onderburen op de benedenverdieping en de eerste etage, met uitzicht op de Westertoren. Ze waren een gezin met een zoon en twee dochters: vader Arie Veldhoen, die zijn baan als reclametekenaar had opgezegd om kunstschilder te worden, moeder Jo die als lerares de kost voor het gezin verdiende, de tweeling Greetje en Aatje en de jongste dochter Arina. Al snel hadden zij een hechte band met het grootouderlijke echtpaar op tweehoog. En ook met de kleindochter die zo vaak bij hen op bezoek was, want Greetje en Aatje Veldhoen waren maar één jaar jonger dan Adèle. De kennismaking was snel tot stand gekomen. Toen de tweeling kort na hun verhuizing in de achtertuin stond, stak er opeens een blond meisjeshoofd door het raam van tweehoog en riep: ‘Ik heet Adèle Hameetman, hoe heten jullie?’ Aat Veldhoen weet nog dat ze Adèle een deftige naam vonden; zo heette niemand. Zijn zus Greetje vertelt dat ze Adèle op straat al in de verte konden horen aankomen, omdat ze dan luidkeels ‘Opi! Omi!’ riep. ‘Ja, ze was goed aanwezig.’

Aan de Bloemgracht werd, net als in alle andere straten van Amsterdam, steeds meer hout gesloopt uit leegstaande huizen. ‘Alles verdween in de noodkacheltjes,’ zegt Greetje

Veldhoen. Ze herinnert zich hoe het gezin bij elkaar zat en het schaarse eten verdeelde. Ze aten suikerbietenpulp en goten daar lijnolie overheen – een ingrediënt dat vader Veldhoen nog in voorraad had als kunstschilder. Alleen bij de buren op tweehoog wist vader Arie Jongewaard nog wel eens een opgeladen accu op de kop te tikken, zodat er af en toe stroom was. Dan kwamen alle buren bij elkaar en werd er voorgelezen. Bijvoorbeeld uit de klassieke avonturen van Tijn Uilenspiegel, wiens rebellie tegen het gezag toepasselijke lectuur opleverde. En als er géén stroom was, stond er altijd nog een fiets met dynamo klaar waarop een van de aanwezigen trappend enig licht op de tekst kon werpen.

Piet Hameetman, de vader van Adèle en Yvonne, kon in de eerste oorlogsjaren nog doorwerken als vertegenwoordiger. Dankzij tussenkomst van een foute zwager werd hij aangemerkt als een onmisbaar kostwinner die zich vooralsnog niet hoefde aan te melden voor de Arbeitseinsatz. Per trein reisde hij het land door, eerst met textielverf en later met brillantine waarin een pitje was gestoken zodat men het kon gebruiken als verlichting. Risicoloos waren zijn reizen echter niet. ‘Soms kwam hij thuis met het verhaal dat hij in een talud had gelegen terwijl de trein werd gebombardeerd door geallieerden,’ vertelt Yvonne Hameetman. Maar de spoorwegstaking van 1944 maakte een eind aan zijn tochten door het land – en dus ook aan zijn broodwinning. Zijn zwager gaf hem daarop het dringende advies nu toch maar NSB-lid te worden, opdat hij niet het gevaar zou lopen te worden opgepakt. ‘Maar vader heeft zich altijd ver van politiek gehouden,’ aldus Yvonne. ‘Dat vond hij smeerlapperij.’

In plaats daarvan hield Piet Hameetman zich tot het eind van de oorlog verscholen in zijn eigen huis op de derde verdieping aan de Ceintuurbaan. Deze etage was om wrange redenen komen leeg te staan. Op eenhoog woonden David en Aaltje Ockersen met hun zoon Armand,

boven hun damesmodezaak op de begane grond. In 1943 werden ze weggevoerd. De familie Van Driel, die tot dusver op driehoog woonde, verhuisde daarna naar eenhoog en bouwde de winkel beneden om tot een kapperszaak. In de tijd dat vader Hameetman min of meer thuis zat ondergedoken, ging hij regelmatig samen met vader Van Driel oefenen om in geval van een inval zo snel mogelijk naar beneden te komen om zich onder de etalage van de kapperszaak te verstoppen. Met een stopwatch. Zo haalde hij zonder kleerscheuren de bevrijding.

Adèle Hameetman kwam als twaalfjarige de oorlog uit, lang en sprietig. Wat ze zich later in interviews nog van de bezettingsjaren zei te herinneren, waren enkele trefwoorden: ‘Spannend. Scherven zoeken. Bombardementen, magere mensen in de Hongerwinter, bedelend om eten. Erg interessant vond ik het. Na de oorlog kwamen de beelden pas. De gruwel. Toen begon ik een mening, een kleintje, te ontwikkelen.’

‘Een zeer turbulente puberteit’

In de bezettingsjaren had overal wetteloosheid geregeerd. Veel kinderen waren losgeslagen geraakt. Ze hadden het gezag van hun ouders zien verschrompelen door de openlijke angst die deze volwassenen vertoonden voor de bezetters. Zelfs het verbod op stelen ging vaak niet meer op – bijvoorbeeld als het om eten ging dat ergens kon worden gegapt. Kinderen die thuiskwamen met gestolen spul, werden door hun ouders met open armen verwelkomd. Bijna alles was toegestaan om te overleven. De hele dag zwierden er kinderen door de stad, op afgetrapte schoenen of blote voeten, die in de bittere kou van de Hongerwinter voedsel of brandhout probeerden te vinden. Zo kwam de bevrijding in een onttakeld land. En in het najaar van 1945 kostte het heel wat scholen de grootst mogelijke moeite de leerlingen weer in het gareel te dwingen.

Adèle Hameetman moest ook weer naar school. De lagere school had ze inmiddels achter de rug; nu ging ze naar de meisjes-hbs in de straat die al meteen na de bevrijding de naam Gerrit van der Veenstraat had gekregen – naar de in het verzet gesneuvelde kunstenaar Gerrit van der Veen. De vroegere naam Euterpestraat had een sinistere bijklank gekregen omdat er tijdens de bezetting diverse Duitse politieafdelingen waren gevestigd.

Een goede leerlinge was Adèle nog steeds, maar tegelijk had ze te kampen met ‘een zeer turbulente puberteit’, zoals ze het zelf later noemde: ‘Ik was rebels, zéér rebels, en ben toen van school getrapt.’ Daarna zat er niets anders op dan een kantoorbaantje. Maar ook dat ging mis. We-

gens het tekenen van naaktfiguren op archiefmappen was ze wederom niet te handhaven. Meijuffrouw Hameetman moest haar heil maar elders zoeken. En toen kwamen haar ouders op het idee haar, gezien haar evidente tekentalent, naar een particuliere opleiding voor modetekenen te sturen. Hun oog viel op de gerenommeerde teken- en etalageschool Rec's aan het Frederiksplein, onder leiding van de echtelieden Nol en Ruth Willers. Zij trokken leerlingen aan van alle gezindten, maar maakten in het tekenlokaal geen geheim van hun communistische levensovertuiging. Adèle herinnerde zich nadien nog hoe Ruth Willers tijdens het tekenen voorlas uit *Hoe het staal gehard werd*, een bolsjewistisch leerboek van de Oekraïens-Russische propagandist Nikolaj Ostrovski.

Thuis begon het bestaan, een paar jaar na de bevrijding, langzaam maar zeker weer enigszins normaal te worden. Vader Hameetman hervatte zijn praktijk als handelsreiziger. Zijn dochter Yvonne vertelt nog nagenietend hoe ze op de achterbank in de auto bij haar vader tussen de hoog opgetaste dozen bonbons zat, waarin hij handelde. Ook herinnert ze zich dat hij later overstapte op het klassieke Franse parfummerk Haubigant: 'Een feest was dat, het rook heerlijk en wij kregen het tegen gereduceerde prijzen.' Nu vader weer iets meer geld binnenbracht, nam moeder haar beide dochters graag mee naar de Russische balletfilms die in die tijd veelvuldig in Amsterdam werden vertoond. En vanzelfsprekend ook naar de grootste publiekstrekker aller balletfilms: *The Red Shoes*, het Engelse dansdrama dat in 1949 maandenlang in de Alhambra-bioscoop draaide, vlak bij de tekenschool aan het Frederiksplein. Aan de Ceintuurbaan lag de vloer bezaaid met Amerikaanse paperbacks met felgekleurde omslagen, die moeder graag las, en met goedkope edities van boeken over beeldende kunst. Een geliefkoosd boekje was *The Pocket Book of Greek Art*, rijkelijk voorzien van foto's van Griekse beelden.

Adèle, die eveneens een gretig lezeres was, betrok haar

lectuur voornamelijk uit het volksbibliotheekje in de kantoorboekhandel naast hun huis aan de Ceintuurbaan. In diverse interviews vertelde ze later dat de man in de winkel op een dag tegen haar zei: ‘Adèle, je hebt nu alles gelezen wat ik in huis heb. Ik heb niks anders meer voor je.’

Even ging ze ook naar vioolles, maar lang heeft dat niet geduurd. Op haar kinderviooltje kreeg ze repertoire te spelen à la ‘Rust mijn ziel, uw God is koning’ – geestelijke gezangen die haar volstrekt niet bekoorden. Liever waren haar de danslessen bij de bekende balletpedagoog Max Dooijes. Er bestaat een foto waarop Adèle en Yvonne samen poseren in hun balletpakje: Adèle als slanke bakvis en Yvonne, die toen in het kinderklasje zat, als meisje van acht.

Maar ook het uitgaansleven trok. Voor een zeventienjarige had de allengs herboren stad heel wat opwindends te bieden. In de tekenklas was iemand gekomen, die binnen de kortste keren een boezemvriendin van Adèle werd. Ze heette Xenia Kloeth en was halsoverkop uit Nederlands-Indië gevlucht voor de nationalistische strijders die het koloniale gezag ten val wilden brengen. Toen bleek dat ze onderdak zocht, boden vader en moeder Hameetman haar een kamer aan de Ceintuurbaan aan. Voor de acht jaar jongere Yvonne was ze een exotische verschijning: ‘Xenia had een Franse moeder en wij spraken ook Frans tegen haar. We aten zelfs croissantjes. Ze kon ook pianospelen, maar zo’n instrument hadden we niet. Wel had ze een accordeonnetje waarop ze musettes kon spelen.’

Xenia behoorde ook algauw tot een vriendenclubje dat op de fiets koers zette naar het Leidseplein en omgeving, waar alles gebeurde. Daar was de muziek, daar werd gedanst en daar waren de kunstenaars die hun drankrekening betaalden met een schilderijtje. Ze waren met zijn vieren, twee meisjes en twee jongens: Adèle en Xenia, de economiestudent Roefie Hueting die een jaar eerder de Downtown Jazzband had opgericht, en zijn vriend Jaap de

Vries die trompet speelde. ‘We gingen met z’n vieren vaak uit,’ aldus Hueting. ‘Dan haalden Jaap en ik eerst aan de Ceintuurbaan de meisjes op. Ik vond het gezin Hameetman heel hartelijk; het was er warm en gezellig. Jaap zat achter Xenia aan en ik geloof dat hij mij aan Adèle probeerde te koppelen om zelf samen met Xenia te kunnen zijn. Adèle en ik hadden niets met elkaar, maar ik kon goed met haar opschieten. Ik bracht haar ook geregeld naar de tekenacademie. Het waren mooie tijden voor de jongeren die pas uit de oorlog kwamen.’ Een van hun favoriete bestemmingen was de wuft uitgedoste horecagelegenheid La Cubana in de Leidsestraat, waar de Surinaamse fluitist en zanger Max Woiski furore maakte met zijn onvermoeibare Zuid-Amerikaanse ritmes. Op een of hooguit twee consumpties konden ze daar urenlang dansen en luisteren, met verhitte hoofden in wolken van sigarettenrook.

Xenia Kloeth was echter niet de enige met wie Adèle op de tekenschool bevriend raakte. Een andere klasgenoot met wie ze het goed kon vinden, was de artistiek bevlogen Cor Pisuisse, die eerder op de Amsterdamse Grafische School in de Dintelstraat had gezeten en daar bevriend was geraakt met zijn medeleerling Leen Jongewaard. Gretig en met grote geestdrift bezochten Cor en Leen zo ongeveer alle toneel- en cabaretvoorstellingen die in de eerste naoorlogse jaren in Amsterdam te zien waren. En sterker nog: ze hadden zelf een cabaretgroepje opgericht, dat af en toe optrad in een zaaltje van de christelijk-filantropische Vereniging tot Verbreiding der Waarheid in de Elandstraat – een adres waar Leen als zoon van een Leger des Heilsman met open armen was ontvangen. De cabaretprogrammaatjes die het tweetal maakte, onder namen als Cabaret De Kijkdoos en Toneelgroep Aanschouw, bestonden uit liedjes en sketches die vaak door Leen waren geschreven, in de ironische stijl die destijds door de debuterende Annie M.G. Schmidt was geïntroduceerd bij het journalistencabaret De Inktvis. Maar ook speelden ze oubollige scènetjes

die in de feestartikelenwinkel te koop waren, en soms zelfs een bestaande eenakter van Tsjechov, als ze niet genoeg eigen repertoire konden bedenken.

Het groepje bestond wisselend uit vijf, zes of zeven medewerkers, met een groot verloop omdat ze allemaal amateur waren. De twee jeugdige leiders zochten dan ook voortdurend naar nieuw talent. En zo kwam Cor Pisuise op een dag in 1951 op het idee zijn klasgenote Adèle Hammetman te vragen om mee te doen. Ze was heel geschikt, meende hij, omdat hij haar op de tekenschool al veel gekkigheid had zien uithalen. 'Ik heb nou iemand ontmoet,' zei hij tegen zijn vriend, 'een gekke meid, daar kun je mee lachen!' Toen hij Adèle vroeg of ze belangstelling had, vroeg ze met enige verbazing: 'Zou ik dat kunnen?' Maar een grappig avontuur leek het haar wel. Ze wilde het wel eens proberen. En de auditie verliep succesvol. 'Het eerste wat ze moest doen, was een sketch die ik zelf had gemaakt,' vertelde Leen Jongewaard later. 'Cor was vader, ik het kind, zij de moeder. Ik gaf haar de tekst, ze las het en veegde ons acuut van het toneel. Meteen raak.'

Zo werd ze, op haar achttiende, een van hun vaste medewerksters. 'Adèle speelde bij ons altijd de gekke juffrouw in rare kleren,' herinnerde Cor Pisuise zich. 'Ze was hypermodern, een persoonlijkheidje en heel sexy.' Ook anderen uit het cabaretclubje beamen dat ze een aanwinst was. 'Bij de eerste ontmoeting was ik hevig onder de indruk,' zegt Anna Lonte, de vriendin van groepslid Chris Doorman. 'Ik dacht meteen: dit wordt een grote ster. Ze had lak aan hoe je eruit moest zien. Ze droeg bijvoorbeeld een trui met gaten erin, die bij elkaar werden gehouden met veiligheidsspelden alsof het broches waren.'

En ook Ger van Norden, die net als Leen en Cor op de Amsterdamse Grafische School had gezeten, toonde zich geïmponeerd door de nieuwe aanwinst: 'Ik zag een enorm Jordanees stuk met een stem als een klok.'

Ze kwam er zelfs mee in de krant. Na het zien van een

voorstelling voor huishoudschoolleerlingen ten huize van de Verbreiding – zoals het verenigingsgebouw doorgaans werd genoemd – schreef de vermaarde Henri Knap, redacteur van *Het Parool*, een enthousiast stukje over het gebodene: ‘Nooit ordinair, nooit op een goedkoop succesje berekend.’ Daarop volgde een opsomming van wat er allemaal te prijzen viel: ‘De goede, beschaafde stemmen van allen. Het stuwende tempo. De eenvoudige enscenering. De aardige introductie van Cor Pisuisse, die nog wat moet groeien in zijn conference. Het volkomen vrije en losse spel van Adèle Hameetman en Noor Visser. De ernstige voordracht van Chris Doorman.’ En ook de Tsjechov-eeenakter aan het slot was volgens Knap dik in orde: ‘Adèle Hameetman en Cor Pisuisse waren uitnemend, maar werden nog overtroffen door Leen Jongewaard, die de humor van de situatie verdiepte met een voortdurend fijn-afgewogen dosering tragiek.’ Pas later bleek deze recensie in *Het Parool* een primeur te zijn geweest. Het was de allereerste kritiek die ooit over Adèle in de krant heeft gestaan.

En toen kwam Ben Bloemendaal. Waar en hoe ze elkaar hebben ontmoet, is niet meer te achterhalen. Hij was tien jaar ouder dan Adèle en doet op foto’s uit die tijd, met zijn trefzeker geknipte snorretje, een beetje denken aan een filmster als Clark Gable. Bovendien beheerste hij de jive, de Amerikaanse jazzdans die begin jaren vijftig overal furore maakte, maar nog niet door veel andere Nederlandse jongemannen werd beheerst. Bloemendaal werd hevig aangetrokken door Amerika. Hij werkte als bouwkundig vliegtuigconstructeur bij Fokker, maar liep rond met het voornemen zich in Amerika te vestigen. Dat was een buitengewoon spannend vooruitzicht, vond Adèle.

Om vaker bij haar in de buurt te zijn, vroeg hij Leen en Cor of hij mee mocht spelen in hun cabaretgroepje. Ze vonden het goed, al bleef zijn aandeel beperkt tot een paar piepkleine rolletjes. ‘Edelfiguratie,’ bevestigt Yvonne Hameetman. ‘Hij speelde hooguit een politieman of een an-

dere functionaris met een pet op, zodat hij zijn tekst aan de binnenkant kon verstoppen.’

Ben Bloemendaal, die bij de burgerlijke stand was ingeschreven als Gijsbert, had op zijn negenentwintigste al een enerverend leven achter de rug. Tijdens de bezetting had hij zich verborgen gehouden in zijn ouderlijk huis, aan de Moerdijkstraat 12-1, om te ontkomen aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland. In juni 1943 werd hij echter opgepakt door de Grüne Polizei en naar een kamp in Ommen getransporteerd. Ter plaatse werd hem door een Nederlandse ambtenaar gevraagd of hij als particulier chauffeur in Duitsland wilde werken – dan hoefde hij geen werk voor de Arbeitseinsatz te verrichten. Bloemendaal stemde in, werd in Deventer drie weken lang geïnstrueerd in de omgang met houtgasgeneratoren en daarna naar Berlijn overgebracht. Hij was intussen ingeschreven bij een naar nazi-minister Albert Speer genoemd legioen van de NSKK, het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps dat het transport van voedsel en wapens moest verzorgen voor de Wehrmacht. Hij had naar zijn zeggen een paar keer getracht te ontsnappen, maar dat was niet gelukt. Tot in de zomer van 1944 bleef hij NSKK-chauffeur.

Tegen het eind van de oorlog was het hem gelukt, in de chaos die destijds in Midden-Europa heerste, naar een Pools partizanenleger over te lopen. Daar ontmoette hij een Engelse kapitein van het Rode Kruis, die hem als chauffeur in dienst nam. Pas na allerlei omzwervingen slaagde hij er in februari 1946 in om via Genua naar huis te komen.

Bloemendaals politieverhoor vond al een maand later plaats. Hij had een bewijs van politieke betrouwbaarheid aangevraagd omdat hij als vrijwilliger naar het strijdende Nederlands-Indië wilde. Zo'n certificaat werd vereist omdat de Nederlandse regering de kolonie liever niet zag uitgroeien tot een toevluchtsoord voor lieden die in de oorlog fout waren geweest. Het feit dat Bloemendaals naam op

een NSKK-lijst stond, was daarom al genoeg om hem af te wijzen. Hij protesteerde en werd verhoord. Voorts werden diverse burens ondervraagd over Bloemendaals politieke ideeën. Ze zeiden allemaal dat ze hem nooit op iets fouts hadden betrapt. ‘Nimmer heb ik hem propaganda zien of horen maken,’ verklaarde de buurvrouw van de benedenetage in de Moerdijkstraat.

Of hem daarna alsnog een bewijs van politieke betrouwbaarheid is verstrekt, staat in zijn oorlogsdossier niet vermeld. Vermoedelijk vond hij Nederlands-Indië na een paar jaar bloedvergieten niet zo’n ideale bestemming meer voor een knappe technicus die intussen een goede betrekking bij Fokker had. Misschien had hij zijn vrijwilligersplannen intussen al laten varen. In elk geval is hij nooit naar Nederlands-Indië vertrokken.

Op 27 april 1948 ontving Ben Bloemendaal een brief van het parket van het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam, waarin officier-fiscaal mr. G.J. Boelens mededeelde dat er tegen hem ‘geen maatregelen van verdere vervolging worden overwogen’. Wel werd hem het Nederlanderschap afgenomen wegens zijn aanstelling bij een vijandelijke organisatie.

Op de vraag of Adèle en haar ouders van deze voorgeschiedenis hebben geweten, is geen definitief antwoord meer te vinden. Eén ding staat vast: vader en moeder Hameetman hebben zich kennelijk niet verzet tegen het voornemen van hun dochter om met Ben Bloemendaal te trouwen. Ze was negentien – een leeftijd waarop men niet zonder toestemming van de ouders in het huwelijk kon treden. Ze trouwden op 18 december 1951 in het toenmalige Amsterdamse stadhuis aan de Oudezijds Voorburgwal, zij in een winterjas tot op de enkels en hij in een houtje-touw-tjejas met een nepbontkraag. Op zijn archiefkaart werd hij ten tijde van het huwelijk aangeduid als ‘vr’, de standaardafkorting van vreemdeling. Het lijkt voor de hand te liggen dat de jonge bruid en haar ouders op de hoogte waren van

het feit dat de bruidegom op zijn trouwdag niet beschikte over de Nederlandse identiteit. Maar ze hebben er blijkbaar geen probleem van gemaakt.

Veel heeft Adèle nadien nooit verteld over dat eerste huwelijk. ‘Ach, het was een aardige man,’ zei ze in een *Penthouse*-interview, ‘maar ik heb hem eigenlijk nooit goed gekend. Hij was tien jaar ouder. En ik was echt een jonge hond, hoor.’ Een belangrijke factor moet in elk geval het vooruitzicht op een verhuizing naar Amerika zijn geweest. Maar zover was het aanvankelijk nog niet. Tien dagen voordat ze in het huwelijk trad – als maagd, zei ze later – trok ze in op een zolder bij haar schoonouders in de Moerdijkstraat. Veel huisraad hadden ze niet. ‘Toen Adèle trouwde,’ zegt Henk Jongewaard, de buurjongen van de Bloemgracht, ‘heeft mijn moeder het paar nog allerlei overtuigend aardewerk cadeau gedaan. Ze hadden niks.’ Ook hebben ze nog even aan de Ceintuurbaan gewoond, bij Adèles ouders.

Daar, aan de Ceintuurbaan, arriveerde op 16 oktober 1952 een briefje van de chef Secretarie van het ministerie van Justitie, waarin aan G. Bloemendaal werd meegedeeld ‘dat na onderzoek tot nu toe niet is gebleken dat u het Nederlandschap heeft verloren’. Dat was een ietwat negatieve formulering voor een uiterst positief bericht. Het kwam erop neer dat Bloemendaals betrekkingen met de NSKK kennelijk geen belemmering meer vormden om hem zijn Nederlandschap terug te geven. Sterker nog: de eerdere intrekking van zijn Nederlandse nationaliteit werd ingetrokken.

Nu kon hij de oorlog definitief achter zich laten. Er werd hem niets meer verweten. En daardoor waren er nu ook geen hinderpalen meer om de benodigde visa voor Amerika aan te vragen. Dat was een opwindend vooruitzicht.